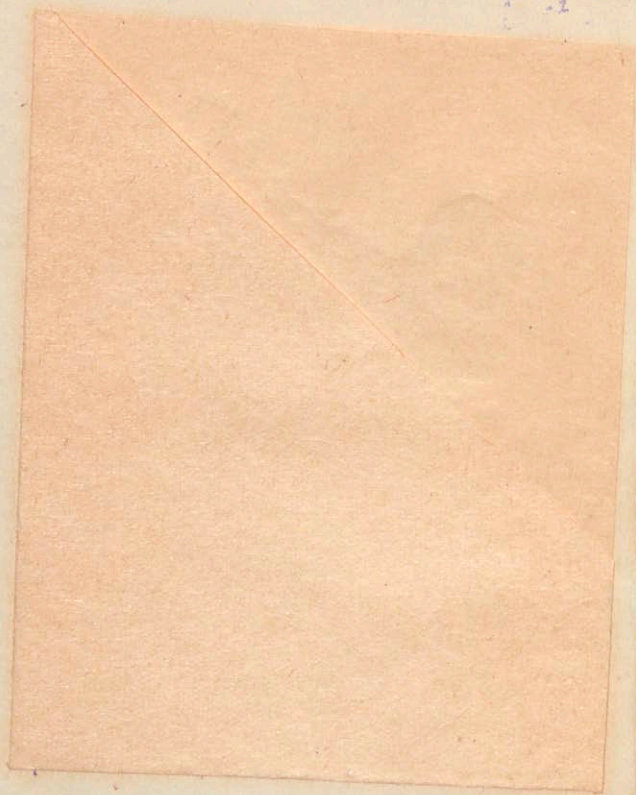

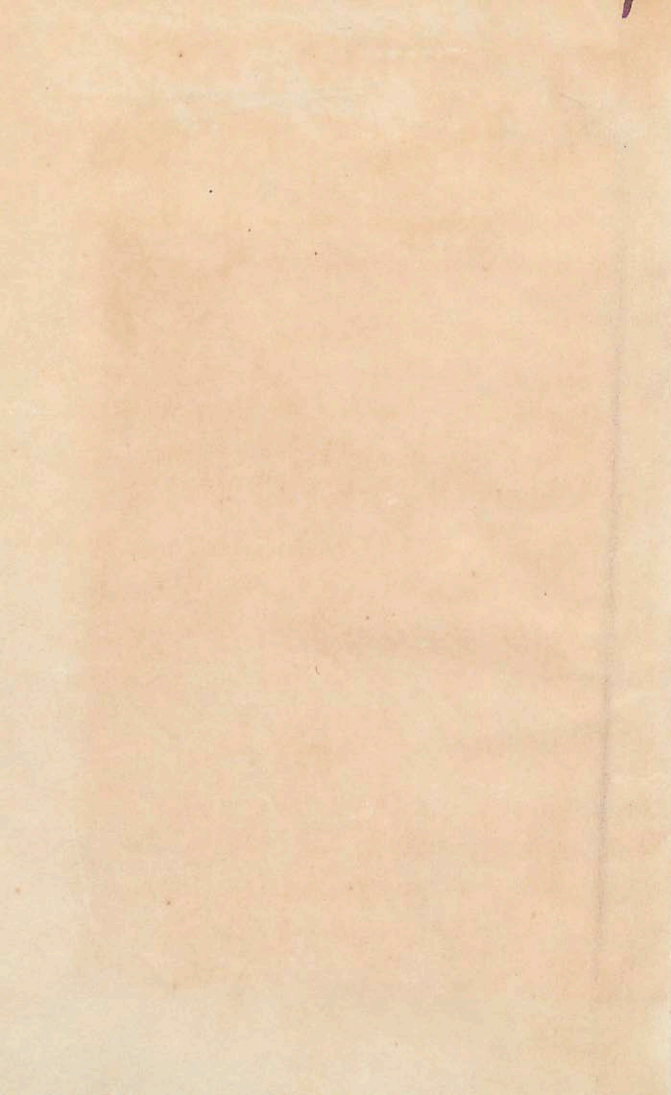
3865

2406a

~~248x~~

~~551~~

Ա. Ե. Գեորգիան Երանց

2487

Դ. ՊԵՐՈՒԹՅԱՆ

Ստեփանյան

Մ Ե Ն Կ Ե Ն Յ

Դ. Մանուէլ Ճայրագոյն Սարգսյան
և Յարութի Կահանգէն Գլխաւ :

Հրամանաւ Բնապսակ Սրբազնա-
կատար Կաթուղիկոսի ամենայն Հայ-
ոց, և Նայրագոյն Հայրապետի
լուսանկար Սրբոյ Գահին Լաքմիաճնի
Տեառն ԵՓՐԵՍԻՄ ԵՄԵՆՆՈՅ :

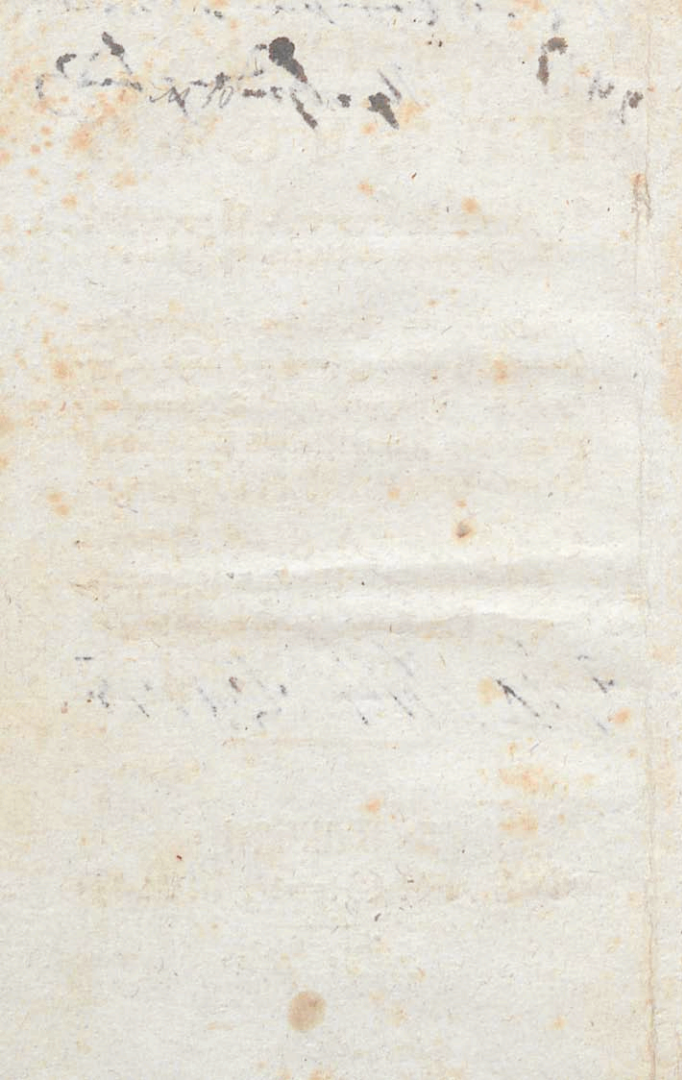
Յառաջնորդութեան Տեառն Յոհաննու
առաքելապատէ Սրբապետ Երէմիայի
պատէ Երամենից Սեդուկիանայ :

ՄԱՅ 1844 Կոնստ.

Դ. ՄԱՍԿՈՎ.

Դ. Տարաւի Օգոստոս Սեդեկիանայ :

1821 :

ՀԱՐՑ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԻ

Հարկաւոր գիտելեաց վասն փարթա-
րանի մանկանց :

Հարց : Եղբայր սիրելի շատ փա-
փաք ունիմք զհրամանոցմէն լսելու՝
թէ յաշխարհիս մէջն ինչ աղէկ բան
կայ, որ մեզի պատճառ լինի աղէկ
ապրիլելու, և աղէկ անուշով մարդ
ըլլալու :

Պատասխանի : Ես ուրախ եմ եղ-
բայր, որ քու հրամանքդ այս բարի
միտքն մտածելով՝ ինձանէ հարցմունք
կընես. Լ.Թ տայ՝ որ սիրով լսես,
միտքդ պահես, և ուրիշ եղբարնե-
րուսալ սորվեցնես. որ Քրիստոսի
տոհմած երանունն արժանի լինիս :

Հ : Եղբայր ունիմք Լ.Թ, որ կը սոր-

վիմ, և այլ եղբարցս օգտակար կը լինիմ, խնդրեմ որ աշխատանքդ չի խնայես, լաւ խմացնես ինձի՝ Թէյա խարքիս մէջն ինչ աղէկ բան կայ՝ մեղ աղէկ ապրեցնելու, և աղէկ անունով մարդ ընելու :

Պ: Ամէնէն շատ հարկաւոր աղէկ բան մարդոյս լաւ լինելոյն՝ է՝ ուղղափառ քրիստոնէութիւն բարի կրթութիւն ուսումն. որ ասով՝ երգես Թէ երկու զօրաւոր Թեով՝ մարդս արծիւ Թռչնոյ պէս կը բարձրանայ յերկինս, Այ անքննին խորոցն խորհդակից կը լինի, ամենայն բարութեցն և փառացն ընկեր և օրթախի նման՝ յաշխարքի մէջ հաւատարմութիւն և պատիւ կուտենայ :

Հ: Եւ խորհակալ եմ եղբայր, որ այդպէս Ֆայտալը լաւ բան գտվելէն ինձի իմացում տվիր, և իմ սիրտս բաղձանօք ղայրէթի վերայ հանեցիր. ու-

րեմն խնդրեմ իմացնես ինձ՝ Թէ այդ
երկու լաւ բանն, այսինքն՝ ուղղա-
փառ քրիստոսնէութիւն՝ և բարի
կրթութիւն՝ ուր տեղ՝ և որուն մօտ
կարեմ գտանել, որ առնեմ՝ և ու-
նենամ:

Պ: Եւս երկու անգին հարկաւոր
բանից տեղի, դանձարան, շտեմարան,
անպար, կրպակ կամ խանութ՝ մեր
պատվելի խոհեմ և բարեպաշտ հայ-
րերուս այս մեր քաղաքին մէջ շինել
տված վարժարանն է. որ ամէնքս ա-
ռանց մեծ աշխատուէ՛ մօտիկ տեղ
շուտով կարենք գտանել, և լինիլ
բարի անունով լաւ մարդ՝ շնորհօքն
Ը.:

Հ: Սերելի՛ եղբայր. ես կը տե-
սանեմ, որ շուկայն, կամ չարսըն դնա-
ցողներն՝ Թէպէտ խանութներն շատ
լաւ բաներ աչքով կը տեսնեն, բայց
որն որ փող ունի՝ իւր ուղածն կառնէ

և տուն կը բերէ. ով որ փող չունի՝
պարապ տուն կու գայ : Հրամանքդ
ասացիր՝ Թէ վարժարանն խանութ է.
այդ խանութի տիրոջն, ես տղայ եմ՝
փող չունիմ, ինչ պիտի տամ, որ իմ
ուզած լաւ բաներս առնեմ, և ես լաւ
մարդ ըլլամ :

Պ: Սիրական եղբայր. լաւ ասա-
ցիր Թէ տղայ եմ: շիտակ քանի որ մենք
տղայ եմք՝ մեր խելքերն շուտով այս-
պէս խրատներու՝ առակի՝ և օրինակի
չի հասնիր. ասպա քիչ քիչ սորվելով՝
աստուծով ամէն բանին տեղեակ կը
լինիմք : Ես որ ասացի Թէ վարժա-
րանն մեզի խանութ է, այն տեղն ևս
ասի՝ Թէ մեր պատվելի խոհեմ հայ-
րերուս շինածն է. ահա յայտնի եղաւ
որ մերն է. մեզնէ փող ուզող չի կայ.
հապա մինակ մեր հօրերուս և մօրե-
րուս անօգտակար զարարսը սերմիա-
յովն Թէ մենք ուզենք՝ շատ մեծ

օգտակար քեար կանեմք , հէմ մեզի՝
ու հէմ մեր ծնողքներուն :

Հ: Կաղաչեմ եղբայր. այս ինչ լաւ
բան ասացիր՝ թէ հօրերուն և մօրե-
րուն անօգտակար զարարսը սերմա-
յովն թէ մենք ուզենք՝ շատ օգտա-
կար քեար կանեմք : Այդ ինչպէս
սերմայեայ է. ինձ սորվեցնես , որ
խեղքս հասնի :

Պ: Իմ ասացեալ սերմայէն՝ մեր
տղայուն վեց տարեկան կեանքէն
մինչև ՚ի տասն և հինգ տարին է. որ
այդ ժամանակի կեանքներս ամենեին
մեր ծնողաց մէկ օգուտ չունին՝ զա-
րարէն պաշխայ. թէ մեր ծնողքն
որքան աղքատ ևս լինին , մենք մին-
չև տասն և հինգ տարեկան չի լինիմք՝
չե՛մք կարեր մեր ծնողացէն մեր
ուտելիք հագնելիքի խարճն ծանրուիմ
վերցնել. ահա եղաւ որ՝ նոցա Ֆայ-
տասը ժամանակներովս թէ դպրա-

տուն գնամք՝ կարդալ գրել սոր-
վիմք, յետոյ՝ թէ մեզ՝ և թէ ծնո-
ղաց մերոց շատ օգուտ և քեար կա-
նեմք :

Զ. Մենք՝ թէ մեր հօրերէն՝ և
թէ այլ ուրիշ զէնկին խելօք աղայ
մարդիկներէն միշտ կը լեմք, թէ
քեար ասածն՝ փողի շատութենով կը
լինի. եթէ աղքատ տղայք հօրերէն
փաստակած փող չունենան՝ մենակ
շունչ կամ նեֆէսի կարդալով՝ և
ձերքի գրելովն ինչ քեար կարեն
անել, որ վերջն լաւ ապրվին :

Պ. Ա՛ղբայր, այս հարցմունքդ՝ շատ
երեսայ ջահել տղայի հարցմունք
եր՝ որ այս ուսումնասէր եղբարնե-
րուս մէջն արարեր: Բայց տեսանեմ
որ դու ալ շատ մեղաւոր չես. հա-
պա՛ այն քու տեսած զէնկին՝ խելօք՝
աղայ մարդիկներն են մեղաւորք. որ
լաւ գիտեն թէ՛ շաքարն՝ մեղրն

քաղցր անուշ է, սակայն՝ իրենց տունն
հազիր չունենալով՝ երբ երեսաներն
կուլան՝ շաքար կամ մեղր կուղեն,
տղոցն խաբելու համար կասեն. ի՞նչ
պէտք է մեղրն՝ կամ շաքարն, որ ան
համ՝ լեղի՝ և վնասակար զարար է
ուտողին :

Հ: Եւ միտքս չի հասկացաւ այդ
ասած օրինակդ. շաքարն՝ մեղրն՝ աղ-
քատին տանն չի գտվիր. զէնկինին
տանն նմինչ գտվէն կարելի է. ինչի՞
հայրն սուտ խրատ պիտի տայ տղային.
որ սուրբ աւետարանն կը հրամայէ
Թէ՝ չի կայ այնպէս հայր՝ որ որդին
հաց ուղած ժամանակին՝ քար տայ.
կամ ձուկն ուղած վախտին՝ օձ տայ
տղային. խնդրեմ ինձ լաւ հասկացը-
նէս այդ վերն ասած օրինակդ :

Պ: Ա՛րեւի. այսպէս խօսակցուե-
մէջ՝ շաքար կամ մեղր լաւ խօսքդ՝

գիտուն և իմաստուն հասկացի՛ր. մեր
անբախտունէն՝ ազգին մերոյ թագաւո-
րունն բոլորովն վերջացաւ Փրկչի
թոնականին 1399: Ա՛յ երջին լեռն թա-
գաւորն մեր՝ որ մեռաւ Ֆռանսզի
յերկիրն՝ Փարէզ կայսերանիստ քա-
ղաքի մէջն, յայն օրէն մնացինք ազ-
գով առանց թագաւորի, և առանց
տիրոջ: Ա՛զգերնիս դերի եղաւ. եր-
կիրներս աւերեցաւ. մեծ հայրերնիս
ցիր և ցան տաղըլմիշ եղան. դպրա-
տուն՝ ուսումնարաններն քակվե-
ցան. կարդալ՝ գրել՝ իմաստասիրուն
անհետ դայիպ եղաւ. ասոր համար
հիմկվան ժամանակիս՝ շատ քիչ գրել
կարդալ գիտցօղք կան մեր ազգին
մէջն: Այս պատճառովն՝ հիմկ-
վան զէնկին՝ խելօք աղայ հայրերս՝
կարդալ գրելոյ և իմաստուն շաքարի
մեղրի համն չունենալներովն՝ խե-
խրատ կու տան մեղի, թէ քեալն

փողի շատով կըլինի, և ոչ թէ կար-
դաւ գրելով :

Հ. Հիմայ զիս շատ առաւել տա-
րակուսեցուցեր ասելովդ, թէ մեր
հայրերն կարդաւ գրել չի գիտնալովն՝
մեզի խրատ կու տան, քեարն փողի
շատութենով կը լինի. ուրեմն խնդ-
րեմ հասկացնես ինձի՝ թէ առանց
փողի՝ սալթ մինակ կարդաւ գրելով
ինչպէս կարեմք քեար անել, ապ-
րել, և աղէկ մարդ լինիլ :

Պ. Աղբայր պատմական. մարդ
ասած բառն՝ գիտուն փիլիսոփաներն
կենդանի բանական ճանաչերեն. կեն-
դանի ասելով՝ ամենայն թիւուիւ ճա-
նալար գաղաններուն նմանեցուցեր
են. միայն սալթ բանական բառն
աւելցնելով այս կենդանի բառին
վրայ, մարդն շատ ջոկերեն վերի
ճանալար գաղաններեն. և հասուցե-

րեն մարդուն պատիւն Մատուծուն
պատռնոյն հաւասար զերէ՛ Մատու-
ծու համար կիմանամք թէ՛ աշխար-
հին տուց՝ և եղէն. հրամայեաց՝ և հա-
րապէցան : Ինչպէս սաղմուն կասէ.
բանի- բերանոց նորո՛ւ մէկայի պօրտնի-նի
նոցա :

Հապա՛ թէ մարդն բանական է, բան
ասածն յառաջ լսելով կիմացվի, և
ապա խօսելով կը հասկացվի. որպէս և
պօղոս Մաքեալն կասէ՛ թէ հաւասար
’ե լոյս էն. կեցեաքի՛ լսելով կը լլայ
հաւատն. և լոյս ’ե բանէն Քրիստոսի-
սանքի լսելնալ Քրիստոսի խրատ-
ներն՝ հասկանալով կը լինի : |

Մհա իմացար որ՝ մինչև կա ըղալ
գրել չի գիտնայ մարդն, անցած
գնացած բաներն որ տեղէն պէտքէ
գիտենալ, որ և ինքն խօսի. պէյլի
է որ՝ թէ չի գիտենայ՝ չի խօսիր. և

Թէ չի խօսի՝ բան չի գիտնալովն չի խօսիր. Թէ բան չի գիտեր՝ բանական չէ. և Թէ բանական չէ՝ ու կը շարժի և կը քալէ, պաղի պաղի ձայն հանելով, ուրեմն ճանապարհ և դազան է, և ոչ Թէ մարդ. զէրէ նմ գազանք և անասունք ձայն կը հանեն և կը շարժին, բայց մարդ չեն :

Հ: Հիմայ խեղքս կտրեց՝ որ մարդ անցած ժամանակի բաներն՝ կարդալ գրելով կը գիտնայ. իմ սիրտս շատ ցաւեցաւ վերն ասած բանովդ, Թէ մեր Հայոց ազգի Թաղաւորուն վերջացաւ 1399 Թուին. իսկ այդ ինչպէս եարայ և ցաւ ունիմք եղած բոլոր ազգով մերով, ու մենք տահա տեղեակ չեմք՝ և չեմք գիտեր : Եսոր համար շատ կաղաչեմ հրամանոցդ ինձ հասկացնես, Թէ մեր ասլը կամ սկիզբն ի՞նչ սոյ կամ ցեղ ազգ եմք եղած. կամ Թէ՝ մենքալ

հիմնական երևելի փառաւոր ազգե-
րուն պէս իշխանունի և թագաւորուն
ունեցած եղե՞րեմք, թէ միշտ այսպէս
ուրիշ թագաւորներու հրամանի և
թօփուղի տակն աննշան պէյլիսիզ
մարդիկ եմք եղած :

Պ: Ես այժմ ուրախանալ յոյս
ունեցայ՝ որ քու հրամանոց բանա-
կանուն միտքն արթննալ ըսկսեց,
և այդպէս բաներ իմանալ կը ցան-
կաս: Ընծ շնորհքդ աւելցնէ. որ
սակաւ առ սակաւ ամէն հարկաւոր
բաներուն տեղեակ լինիս. ու ապա
դու քեզմէն հասկանաս, թէ մարդ
ասածին երկու թե պետքէ, այսինքն՝
ուղղափառ քրիստոնէութի բարի կը-
թուն ուսումն. որով աղէկ անունով
մարդ լինի :

Իայց այս քու խնդրածդ՝ պատ
մուն տեղեկունի ունենալու գործ է

և երկար բան է ամէնն հասկացընել այս տեղն. մանաւանդ՝ այս մեր խօսակցուն սկսունած պաշլանճըղըն պատմուն համար չէ . այլ միայն գիտե՜նալ ուզեցիր յառաջէն թէ՛ մեզի ինչպէս բան կայ յաշխարքիս մէջն աղէկ ապրեցնող, և աղէկ անունով մարդ ընող :

Ս՝ենք ալ ասացինք թէ՛ երկու բան կայ. ուղղափառ քրիստոնէութի բարի կրթունի : Ու մենակ բարի կրթուն վրայէն սկսեցինք խօսիլ. հապա պէտք է յառաջ այս բարի կրթունին իւր կարգաւ սրայովն լաւ հասկանամք, և յետոյ քրիստոնէականի, պատմութեան, և այլ հարկաւոր գիտելեաց սեր տամք՝ ու սորվիմք . եթէ Մ. Թ. մեզի շնորհք տայ՝ և այն վախտին հասցընէ :

Հ. Այդպէս է նէ՛ խնդրեմ միտքս մտցնես՝ թէ առանց փողի, միայն

կարդալ գրելով մարդս ինչպէս կարէ աղէկ անունով հանգիստ ապրիլ:

Պ. Լ.յս հարցմունքդ՝ մեր զէնկին խելօք գիտցած աղայ պապաներուն՝ չարշըն ղահվէներն խօսակցութիւն արածներուն պէս՝ եօլլու եօլսուղ ինստ ընել չուղեր. որ շատ աշխատիս՝ բան չի սորված մնաս. այլ պէտք է քեզի՝ միտքդ վրայ հաստատ պահես, և քու ժամանակիդ մօտիկ տեսած օրինակներուդ վրայ դատողութիւն ընես. որ ամ շուտ կը հասկանաս, և դու քեզէն վկայութիւն կու տաս թէ՝ շիտակ է, գրել կարդալով մարդն լաւ կապրի, բանթէ գիր կարդալ չի գիտցօղ և շատ փող ունեցօղն:

Հ. Պատվելի՛ եղբայր. քու հրամանքն իմ միտքս շատ հետաքրքրութեամբ ձգեցիր, և անհանգիստ է սիրտս, մինչև ասած բաներուդ լաւ տեղե-

կանայ, աղաչեմ և խնդրեմ պէտք
եղած օրինակներով ինձ հասկացուր,
որ մեծապէս շնորհակալ կը լինիմ:

Պ. Ղախտե՛ս եղբայր, ասացի թէ
մարդս կենդանի բանական է, բանա-
կան ասելն՝ խօսակցող ասել է, ահա
ես խօսիմ նայ կամեցողութե՛ն, և քու
հրամանքն մտիկ ընելով հասկացի՛ր:

Սէկ երեսայ՝ նոր ծնած ժամա-
նակին իւր մօրմէն՝ թէպէտ զօրութե՛
բանական է, բայց ներգործութե՛ կա-
րողութի չունենալով խօսելու՝ կատուի
կամ շունի պալայի պէս ձայն մի կը
հանէ. հապա ոչ ինքն դիտէ իւր
ձայնի զօրութե՛ն, և ոչ լսողքն կը հաս-
կանան՝ թէ ինչ կուղէ ասել այն
երեսայն, և ինչ ազդի լեզուով կը
խօսի. սակայն քիչ քիչ մեծանալով՝
զօրութի խուլէթն նամ զգայուեց հաս-
տատվելով, ականջով մարդկանց

ձայնն լսելով, որ ազգի ձայնն իրեն
շատ ուր կը լսվի՝ յառաջ այն լեզուն
կը սորվի. և հայվանուէն ջոկվելով,
իւր խօսակցունին անելով՝ ներգործա-
պէս բանական կը լինի. բայց ոմանք
երեսայքաւ թէպէտ կը մեծնան, կը
լսեն, կ'իմանան, բայց բնական լեզուի
զօրութեն մէկ հարկաւոր պակասութի
ունենալով՝ համը տիւսիս կը մնան.
անոնց կըսվի զօրութե՞ բանական. բայց
ներգործութե՞ անբան և անասուն. կեց-
աքի՝ ասութի չունեցող :

Հ. Այդ օրինակ նմանութիւն բնա-
կան թապիւեաթի գործ ըլլալով
միտքս մտաւ, հասկացայ, և աչքե-
րովս ալ կը տեսնեմք յաշխարքին մէջն
ծնած երեսայից վերայ, որ շիտակ
է հրամանուցդ ասածն, թէ երե-
սայն յետքէն կը սորվի իւր ինչ ազգ՝
և ինչ լեզուի տիրոջ զաւակ եղածն:
Սակայն տահայ չի կարացի դիտե-

նալ, թէ կարդալ գրեւորն օգուտն
ինչ է, որ զմեզ լաւ մարդ կը շինէ.
որ մենք հօրերուս և մօրերուս խօսակե-
ցութեն լեզու ալ սորվեցանք, բա-
նական ալ եղանք, ուրիշ մարդկանց
հետ նստիլ կանգնիլն ալ գիտցանք,
առւտուրն ալ հասկացանք :

Պ. Ես ալ կը տեսանեմ՝ որ դու
մտացի տղայ ես, կուզես մէկ բանն
հիմամբ և թէմէլով հասկանալ. հի-
մայ նայիր քու ձեռքիդ վերայ, որ
մէկ արմունկ պիլէկի, կամ մէկ ձեռ-
նիդ վրայ հինգ հատ մատունք կան.
մէկ պոյ և մէկ հաստ ու բարակութ. և
ամենն մէկ կերպ զօրութ և մարի-
ֆէթով չեն. այլ ամենն պաշխայ պաշ-
խայ պոյ, թանձրութի, բարակութի,
զօրութի, և հարկաւոր մարիֆէթ
ունին : Հապա այս բոլոր աշխարհիս
մէջն որ անհուն բազմութ զանազան
ազգեր՝ լեզուներ՝ և մարդկանց

ծնողներ կան . ինչպէս կարե լինիլ
առանց ուսումնական կրթութե՝ մէկ
մէկի նմանեցնել, բարեկամացուցա-
նել, սիրելի և ընտանի առնել :

Զ: Ուսումնական կրթութիւն ինչ կեր-
պով կարե օտար ազգ՝ օտար ազգի,
կամ օտար լեզու՝ օտար լեզուի հետ
նմանիլ, բարեկամանալ, և ընտա-
նենալ :

Պ: Խեղացի և մոռացի տղայ ես
դու, պէտք էր քեզ այս ասածս՝ ինք-
նին հասկանայիր : Ահա նայիր լեռ-
ներն բուսած զանազան ծառերուն
վերա, դաշտերն եղած ծաղիկներուն
վերա, որ թէպէտ ծառի կամ ծա-
ղիկի կերպարանքով մէկ մէկի նմա-
նութի ունին, բայց տունի պահճանե-
րու ծառոց և ծաղկանց գեղեցկութի
և պատիւ չունենալով՝ վայրենի և
չեօլի ծառ և ծաղիկ կըսվին, և երբ

Թէրպիյէ անօղ վարպետ պարտիզ-
պանի ձեռք ընկնին, տեղերիցն կը
հանէ, տան պահճայի մէջն կը
սնկէ, պատվաստ և աշխատայ կանէ,
միշտ աչքն և ձեռքն վրան լինե-
լով Թէրպիյէ կանէ . յետոյ միւս
ծառերուն և ծաղիկներուն նոյն պահ-
ճային մէջ գտնաւորուն նմանելով,
միատեսակ գեղեցիկ և ընտանի ծառք
և ծաղիկք կանուանին : Այսպէս և
մարդիկ զանազան ծնողաց ծնանելով
զանազան աննման կըթուի և բնուի
կուսեան, մէկ մէկի չի նմանած :
Հասկա երբ բարի և լաւ վարժա-
պետի ձեռք անկանին, Թէ հարիւր
այլ և այլ տղայք հասակաւ և բնութե-
լինին, ամէնքն մէկ վարժարանի
կըթուի՝ իբր մէկ բնութե Թէ և
որքան օտարք էին, սանքի մէկ հօրէ
և մէկ մօրէ ծնած եղբարք կը լինին :
Արեւի է որ մէկ հօրէ և մէկ մօրէ

ծնեալքն երբեմն միմեանց հակառակին • բայց 'ի մի վարժարանի կըրթեալքն դժոճար ներհակին • Թէև պատահի, կրկին փութով հաշտութիւնս արձանին :

Հ: Շնորհակալ եմ այս խելքի մօտիկ օրինակիդ, որ վայրենի չեօլի ծառք և ծաղիկք վարպետին ձեռօքն Թէրպիէ լինելով՝ ընտանի և լաւ կը լինին ասելովդ • խելքս կտրեց, հասկացայ, Թէ և մեք տղայքս մեր ծնողաց ձեռքն և մօտն մնալով՝ ետպանի ծառի պէս անկիրթ Թէրպիէսիզ կը մնամք • և լաւ վարժապետի ձեռօքն կը պատվաստիմք, կըթեալ և ուսեալ մարդոց կը նմանիմք • բայց տակաւին խելքս չի հասաւ՝ Թէ որ աղքատ ծնողաց զաւակ լինիմք, միայն Թէրպիէ ըլլալներովս ինչպէս լաւ պիտի ապրիմք :

Պ: Փառք Խոյ՝ որ խելքդ հասաւ,
 Թէ տղայք իւր ծնողաց ձեռքն
 կրթուի եւ Թէրպիէ չեն աւներ. այլ
 լաւ վարպետի ձեռօքն վայրենուէն
 ընտանի կը լինին: Յոյս ունիմ որ ե
 լաւ ապրիլեւուն համար, ասկէ յետոյ
 շատ շուտ խելքդ կը հասնի պատ-
 ճառներն իմանալովդ:

Հ: Եւ շատ կ'իսնդրեմ պատվելի եղ-
 բայր, այդ պատճառներն կարգաւ ե
 սրայով հասկացնես ինձ, որ միամիտ
 լինիմ:

Պ: Եւ հա այս տեղ յառաջ քեզ կի-
 մացնեմ հասարակ Խոյ՝ տղայոց վերայ,
 Թէ զէնկինի՝ եւ Թէ աղքատի. ե
 ապա յատուկ աղքատի տղայոց լաւ
 ապրելուն վրայ կը դրեմ:

Վերի օրինակն միտդ բե՛ր՝ Թէ
 զանազան լեռնէ բերած ծառեր ե
 ծաղիկներն մէկ պարտիզի մէջ անկե-

լով՝ մէկ վարպետի ձեռքովն, ամէնքն
 ընտանի՝ գեղեցիկ՝ և իբր մէկ սոյ
 մէկ մէկի նման կը լինին : Ասոր պէս՝
 զանազան մօրէ ծնեալ մանկունք՝
 մէկ դպրատան մէջ՝ մէկ վարժապե-
 տի ձեռօք կըթվելով՝ ամէնքն սանքի
 մէկ մէկի բնուէ՝ խելքի՝ և մտքի
 նմանելով, և երկար ժամանակ մի-
 մեանց հետ գնալ գալով, խաղալ
 խնդալով, սանքի ամէնքն միասիրտ
 սիրով՝ հոգևոր սննդեամբ մէկ մօրէ
 ծնեալ եղբայր կը լինին նոյն համ-
 շիրակ մանկունք վարժարանին, աղ-
 քատք և հարուստք, այն մանկուէ ժա-
 մանակի սիրակցունէն համար՝ երբ
 մի ծանան՝ ամէնքն միմեանց հետ թէք-
 լիվսիզ կը լինին . միշտ միմեանց
 խաթրն և պատիճն կը պահպանեն :
 Ահա այս մէկ վարժարանի պատ-
 ճառով հարիւրաւոր տղայք առանց
 հօրերուն և մօրերուն փողն խարձե-

լոյն՝ մինչև տասնհինգ տարեկան լինին, ամէն մէկն տասն կամ քսան սիրական հաւատարիմ բարեկամ՝ կեցաբեր եղբայրներ կունենան. և ամէն մէկն ուսեալ թերպիւնէիք. չէ թէ իւր հօրէն և մօրէ ծնած անկիրթ և թերպիւսիզ եղբօր պէս. որ միշտ մէկ մէկի սիրտը կը ցաւցընեն. որպէս շատ եղբայրներու օրինակն կը տեսնեմք և կը լսեմք :

Ն: Ղշմարիտ է եղբայր՝ որ տղայքն իւր ծնողաց ձեռքն թերպիւն չեն լինիլ և շատ եղբարք մէկ մէկի սփռն ունենար. բայց այս բանի պատճառին խեղքս չի հասնիր. կաղաչեմ ինձ սորվեցնես :

Պ: Սիրելի. այդ բանն երկու գլխաւոր պատճառ ունի. մէկն նոյն թոյլատրութեն, ինչպէս հինգ մասն մէկ չափով չէ արեր. այդպէսալ նա

ծնողք մէկ խեղճով և բնուի՛ք չէ ստեղծեր . որ աշխարհի կառավարուի լինի. զերէ թէ նմ' մարդ խելօք լինէր՝ միայն զիւր օգուտն նայելով՝ ուրիշին Ֆայտան չէր հասնիր. թէ ամէնն զէնկին լինէին, մէկ մէկի բանն տեսնող՝ հըզմէթ անող չէր գտվեր. թէ նմ' մարդ իշխան և թագաւոր լինէր, թագաւորաց հրամանն կատարող չէր գտվեր. այսպէս աշխարքն շինուի և վայելչուի չէր ունենար :

Ընոր համար մէկն մեկալին կարօտ արար Մ.Ծ, որ կամ չի հպարտանան, և կամ չի յուսահատին. զերէ՛ թէ ամէնքն խելօք, զէնկին, իշխան, և թագաւորք լինէին՝ հպարտուին կը տիրէր աշխարքին. թէ ամէնքն յիմար, տկար, և աղքատ լինէին, յուսահատուի և աւերուի կը յառաջանար : Հապա մեծ գթութի՛ք՝ բոլորն զանազան պատճառներով մէկ

մէկի կարօտ և մէհտաճ արաւ, որ
մէկ զմէկը բռնեն, և ամենեցուն
բարի կառավարուի լինի. փոքրն մե-
ծին, և խելօքին պատվելով վն իւր
օղտին, մեծն և խելօքն աղքատին
խնամք տանի՝ իւր հիշմէթին և հար-
կաւորուէ համար :

Հ. Լսացիր՝ թէ երկու պատ-
ճառի համար. շնորհակալ եմ մէկն
իմացուցիր. հապա մէկալ պատճառն
ինչէ, տղայն իւր ծնողաց մօտ լօկը-
պիէ չիլինելուն, և եղբայր եղբօր
հետ կատարեալ սէր չունենալուն :

Պ. Լսո երկուսում պատճառն քեզ
լաւ հասկացնել՝ եսալ կամաչեմ,
և կը վախենամ. քանզի ես ևս քեզի
պէս ծնողաց զաւակ եմ. մեր ծնողաց
պահասութիւն պէտքէ յայտնել, որ
խելքդ հասնի :

Հ. Լսո պէս է նէ՝ մինչև հիմայ

աշխարհի մէջ ծնեալ տղայոց անկարգ և անկանոն մեծնալու պատճառք ծնողքն եղած են. և գիտցողքն չասելով, շատ տգէտ մնացերեն. և նոցա մեղքն կարծեմ, գիտցող և չեհասկացնողաց վիշն են. զէրէ խմաստնոց խօսք մի կայ, թէ որ գիտէ զվերս բարեկամին՝ և ոչ բժշկիցէ, մեղք են նմա. կամ թէ՛ որ գիտէ բժշկել. և ոչ բժշկիցէ՝ մահ գործէ:

Խնդրեմ այդ երկուսում պատճառնալ ինձ լաւ հասկացուր, որ քու հրամանքդ մեղքեն ազատիս, և մեր աչքն և միտքն բացվի. մեզնէ ետքն եղողներուն լաւ օրինակ լինիմք. քանզի քու խրատներդ Մ. յողորմութեն շատ իմ միտքս մտաւ, և հասկացայ:

Պ. Տղային իւր ծնողացմենէ լաւ թերպիէ չը լինիլն՝ նոյն ծնողաց ճահելութիւն է պատճառ: Նախ՝ երբ

տղայն հինգ կամ վեց տարեկան լինի,
 երեսնց խեղճովն որպէս թէ տղային
 վերայ սէր ունին, չուզեն սիրելի չ
 լինի. կը թողուն դուրսն և սոխախ-
 ներն խաղալու. ճահիլութիւնն ինչ
 որ անէ, խաթրին չեն դիպչիր. ուզածն
 կուտան, կը կերցընեն, կը
 հագցընեն. երես տալով կը սոր-
 վեցնեն. երբ խապահատ մի անէ,
 թէ մայրն բարկանայ ծեծէ, հայրն
 տիրուի կանէ. և թէ հայրն բար-
 կանայ՝ մայրն չի թողոր. այսպէսով
 տղայն երես կեւլէ. և ծնողաց ակ-
 ոայն համբելու պէս՝ երբ որ առաւել
 անկարգութի կանէ տղայն, և ծնողքն
 շիտակ ծեծել կը կամենան, տղայն
 յառաջիններունպէս շախայ գիտնա-
 լով չի փախնար, և չի ամաչեր.
 նորա ալ բարկութի չափէն ավելի կը
 ծեծեն. տղայն կամ կը սախատի,
 և կամ երեսի փերտէն պատուելով
 անհնազանդ կը լինի:

Արկուսուհնալ՝ տղայն տասներկու-
 տարեկան եղած ժամանակին, իւր
 միտքն կը բացլի. չարութարին հաս-
 կաւալ կը լիսի. այն վախոհն ծնողքն
 խոհեմունի չունենալով, մարդ ու կին
 տանն մէջ տղոց առաջն. պաղի ճա-
 հիւղներ կանեն. տղայքն կը տես-
 նեն. պաղի դալապալըն կուի կա-
 նեն. նոքա կը լսեն. պաղի հայհո-
 յանք քիֆիւր կանեն, տղայքն կը
 սորվին. ահա տունն մեծցող երե-
 խայի սորվելու բաներն անոնք են.
 Ինչ որ ծնողացնմենէ տեսան և լսե-
 ցին: Այլ մանաւանդ պաղի հովարտայ
 ծնողք՝ որ մէյխանան, գինէտուն, և
 պոռնկանոց կը բալեն, տղայքն հօ-
 րերուն ետեւէ կը գնան մօրերուն.
 Խօսքովն տանն հարկաւոր բան բե-
 րելու, կը տեսնեն իւրեանց հօրե-
 րուն անխելքուն, սօյսուղուն, վաս-
 տակնին նաֆիլէ խարձել և. կորսնցը

նէն . զիրենք քաղցած չիփլախ պահէն . տուն եկած ժամանակին մօրն հետ արած պօշ կռիւն . և այն տղայի երեսն բացվելով՝ հօրերուն դէմ կը կենան . մէկ մէկ պակասութիւններն երես երես կը խօսեն . դուռ դրացիսի ծաղր և սաստառայ կը լինիս . այդպէսով սէրերնին 'ի միմեանց կը պակսի . ահա այսպէս տղայքն թերպէսիդ կը մնան իւրեանց ծնողաց ձեռքն :

Հիշում խօսած բաներովդ աղէկ միտքս հասաւ թէ զաւակն իւր ծնող ց ձեռքս ինչ պատճառով կրթութիւն և թերպիէ չի ունենար . և ճշմարիտ են նա՞մ ասած բաներդ : Իայց խնդրեմ իմացնես ինձի՝ թէ այդ անխոհեմ կառավարութիւնն հասարակ նա՞մ մարդու մօտն կը գտվին՝ լաւ միայն աղքատաց տուններն են այդպէս :

Պ. Ես մինչև հիմայ ամ տեսալ
 և սոյ մարդու վերա կը խօսէի. այժմ
 որ այդպէս յատուկ հարցմունք արա-
 րէր, ինձ պէտք է միմիայն մեր Հայոց
 ազգին վերայ խօսիմ . և մեր եղբայր-
 ներուն վնաս օգուտն. իմացնեմ քեզ
 զէրէ ուրիշ ազգաց մէջ գիտուի և
 ուսումն շատ լինելով, նոց այսպէս
 բանի համար բնութիւններն շատ հեռի
 են մեզմէ . այսուհետև խօսելիքս նոց
 չի պատկանիր, և ուշմիշ չի գար:

Հ. Ուրիշ եմ եղբայր՝ որ յատուկ
 մեր ազգի որպէսութիւն կամեցար ինձ
 հասկացնել. Հապա մեր ազգին մէջ ալ
 միթէ զանազան բնութենով մարդիկ
 չիկան՝ որ լաւ կառավարուի ունենան:

Պ. Թէպէտ ամ ազգի մէջ թէք
 թէք անհատ անձինք հազարաւոր
 կերպիւ բնուի և թապիէթ ունին,
 բայց այսպէս խօսակցութիւնս ուսում

նասէր անձինք՝ մէկ ազգին գլխաւոր ույժիչ եկած գործերուն վերակը խօսին միշտ . և ոչ թէ թէքոս թիւք մարդկանց հիսապումն . որ այդ անարեւի է գտնել և հասկացնել :

Նմանապէս մեր խօսակցութիւն հասարակ ազգին վերայ լինելով՝ պէտք է գիտնա՝ թէ և թաղասօրո՞ւն իշխանութիւն չի մնաց, բայց ողորմութիւն Վ. Մ. մինչև ցայժմ չորս թիւիւր հասարակութիւն ունիմք : Մ. աջինն՝ օճախզատեալնիւք և հարե՛նականօք զէնկին հարուստք : Արկրորդն՝ առևտուր վաճառականութիւնեանց վաստակօքն հարստացեալք : Արրորդն՝ թէպէտ աղքատաց որդիք են, բայց պատմելի մարդկանց ծառայութիւնսնելով, հէմ փող են վաստակած, և հէմ կրթութիւն թէրպիյէ են եղած : Չորրորդն՝ հասարակ ինքնակիրթք, արհեստաւորք, հողագործք, և աղքատք . յայտ է թէ՛

և առ այս չորս տեսակ անձինս զանազանք եւ նա կերպ կառաւարդութիւնք :

Հ. Խնդրեմ՝ այս չորս տեսակ անձանց՝ որ Թիւռլիւի վերա էր հրամանոցդ վերն ասանք Թերպիւսիզ հարց և տղայոց զանազանութիւն, կարգաւ ինձ հասկայցես :

Պ. Աղբակը սիրելի Թէ շրջահայեցութիւն՝ խալթը՝ կամ երկիւղ քաշել չի անեմք, և շիտակ խօսիլ՝ շիտակ սորվեցնել կամիմք, պէ՛տք է ասել՝ Թէ բոլոր չորս Թիւռլիւի մէջնալ կան զանազան պակասութիւնք, և զաւակայն մէկ մէկ կերպով անբախտութեւ և անկրթութեւ պատճառ ըլլալ : Եւ ասոնց ամենուն գլխաւոր պատճառն Թագաւորութիւն չունենալներովս, հաստատ վարժարան չի գտվելովն, նա՛մ տեսակ անձինք ՚ի մէջ կերպ կերպ պակասութեց եւն՝ և կան :

Լ՝ ռաջին տեսակ Լ՝ զնիւքն՝ Թէպէտ
 նստիլ կանգնիլ ուտել խմել, մարդ-
 կանց հետ խօսօշմայի, տան՝ զաւա-
 կաց Թէրպիյէյի լաւ են, և քիպարճայ
 կը շարժին, բայց սակայն՝ ասոնքալ
 մէկ պակասուի ունին, որ իւրեանց
 հայրենի լեզուն կարդալ գրել չի
 գիտնալով, ուրիշ ազգաց կարդալ
 գրելն առաւել սորվելով, Թէ իրենք
 Թէ իրենց տղայքն այնպէս հասկա-
 ցերեն՝ Թէ Հայոց ազգն կամ առանց
 դպրուէ քիթապսըզ են, և կամ աննը-
 շան գօեհիկ մուժիկ ցեղէ յաւաջ
 եկեալ են. վն՝ շատն իրենց խելքուն
 հայերէն խօսիլն, կամ հայոց ազգ-
 ենք ասելն՝ ամօթ կը համարի. Թէ
 զարիպ հայ մի գնայ մօտերնին գոր-
 ծիմը համար, իբրահիմայ կը խօսին
 հետն, և ուտով քօլերիցն տէֆ
 անել կը ցանկան. յնյտ է Թէ՝ այս-
 պիսի ծնողաց զաւակներն ազգասէր

և եղբայրասէր չեն լինիր : Արկրորդ
 տեսակ հայրերնիս՝ որ վաճառակա-
 նութի հարուստ են, նոքա ալ իւրեանց
 տուն՝ աղայքն ընդով առեպով կը
 կառավարեն. սպարկեշտ նստիլ՝ կանգ-
 նիլ՝ մարդավարութի խօսիլ գիտեն .
 ամայ վարժարանի մէջ չի կրթվել լուի,
 քեօշէ քեօշէ աւերակի՝ տիրացուի
 քով՝ քիչ մի կարդալ գրել թէ ֆաէր
 սորվելով . որ յետոյ փող վաստակեր
 են կամ հօրերուն միրասովն զեն-
 կին մնացերեն, պատմութեց և Վճա-
 յին գրեանց զօրութեն տեղեակ չի-
 լինելով, մէկ ծածուկ տգիտութի
 դոռողութի և հպարտութի մի մտերե-
 քութիւններուն մէջ, և խն առելոյն մի
 ունին գիտութի և ուսման վրայ. որ
 չեն կարեր ծածկեալ պահել . երբ
 ուսման գովասանութի ընօղ պատահի,
 շուտով կասեն՝ թէ շատ կարդալ
 գրելն մարդու հաց չի տար, աշխարհի

փառք պատիւն՝ փարայ շատ ունե-
 ցողին է . այս խօսքով յառաջ իւր-
 եանց որդւոց սիրան զը պաղեցսեն
 կարդալ գրեւէն . ապա ուրիշներուն
 գլխին զարածիպէս՝ մտքերսին կը
 քեօռացսեն, և վազ բերել կուտան.
 և այն ողորմելիքն հարեանի կայք չու-
 նին . կարդալ գրելու լաւն չեն սոր-
 վեր՝ որ խելքով իւրեանց ապրուստն
 գտնեն . նաչար մնալով՝ այն ուսումն
 չի սիրօղ ազաններուն դուռն երկար
 ժամանակ հիզմէթքեարուն կեան-
 քերնին կանցսեն . երբ պատահի թէ
 աղայն՝ և թէ հիզմէթքեարն ուսեալ
 աղգաց վաճառականներուն հետն
 խօսին՝ բեղաններն փակված կը մնայ.
 յետոյ նց խելքն կը գովեն, ասելով.
 շատ խելօք պաղիրկեան աղայ մարդ է :
 Արեքում կարդ մարդիկքն, ոյ հիզ-
 մէթքեարունէ յառաջ եկած աղայ
 եղած են, անոնց շատն իրենց միրաս

ետի աղաներէն խելօք են : Վատ-
 ճառն . թէպէտ մէկ կամ երկու չօր-
 պաճիյի հիզմէթ արին , բայց անքան
 ժառանգի իրենց չօրպաճիյի առե տու-
 րի գործովն՝ շատ ուրիշ չօրպաճի-
 ներու հետ բան ունեցան . խօսակ-
 ցուի արին . խելք մարիֆէթ սոր-
 վեցան . հապա լաւ կարդալ գրել չի
 գիտենալով՝ նք ալ չօլախ և թօփալ
 են . ոպ թէ՝ մէկ զանատով թռչուն
 են , որ չեն կարել թռչիլ :

Եւ պաղիններնալ՝ թէև որքան հիզ-
 մէթ արած՝ լաւ մարդիկ տեսած են,
 իրենք հայլաղ լինելով՝ որքան գէշ
 բան տեսեր են՝ անոնք սորված են .
 աղէկ բաներուն հոգս արած սէր
 չեն տւեր , և չեն սորվեր . միայն
 իրենց գէշ կողմէ սորվածներովն ,
 չարշըի մէյհանաներ և զահվէներն
 շէնէթմիշ կընեն . ժառանգով աղա-
 ներուն տունն տեսած գէշ բաներն

պատուելով՝ հալխին էնկլէնտիրմիշ
կընեն . սանքի աղաներէն կերած հա-
ցերուն փոխարէնն կը վճարեն . Լ. հա-
պտախի անձանց զաւակներն՝ իրենց-
մէ ինչ որ ընեն՝ և տեսնեն , շատն
այնպէս կը լինին . և շատն տահայ
ավելի հայլաղ և պօշպօղաղ . օրէնք՝
պատվիրանք չեն գիտեր . ծերոց և
պատվելեաց յարգանք իբրամ չեն
աներ . ծնողաց սէր չեն ունենար .
նոճպաշտուն ճանապարհ չեն սորված .
Թէ հինգ տասն կոպէկ ունին , կի-
մանան Թէ իրենցմէ լաւ խելօք մարդ
չիկայ . ո՞նչ ասէ հասարակաց առակն .
չիհէհէպէն հալին օլան՝ ճամիջի երէտը
«է»իլէն , հալաբերտանի քառն օլան՝ հէ-
հաճը երէտը ըստ իլէն : Լ. յայտն նո՛ւ
մարդ առանց մանկական ժամանա-
կին ուսման և գիտուն՝ կերպ կերպ
պակասութիւններ կ'ունենայ :

Չորսում կարդ մարդկանց համար

պիտի խօսիմք . բայց դիտեմ որ հիմայ քու մտքէդ կանցնի թէ՛ երբ վերն ասած երեք կարգ մարդկանց՝ և իւրեանց զաւակացմենէ կատարեալ աղէկուն չերեցաւ և չի լսցի, այս չորսում կարգի՝ Էմնաֆ, հողագործ, և աղքատ մարդկանցմենէ ինչ լաւուն՝ և ինչ ազգաօգուտ բաներ կըրնայ յառաջ դալ և լավիլ :

Իւրաւի եղբայր . մարդկօրէն դատողունք խելքի մօտ է այդ մտածմունքդ . և շատնալ շիտակ է . բայց ի՞նչ կամեցողուն՝ մեր խելքէն դուրս բաներ շատ եղած են . և միշտ անպակաս կը լինին ՚ի մէջ աշխարհիս :

Նախ՝ մարդարէներուն շատն աղքատ և աղքատի որդիք էին . Իւրաւի մարդարէն չօպան էր . հայոց ազգէն Ստամպոլու Սօրիկ կայսրն պահապանի որդի էր . Քն տրն մեր՝ լը

մարմնոյ ծննդեան՝ աղքատ որբ Սա-
րիամ սքե կուսի զաւակն էր . Առա-
քելոց շատն աղքատ պալլխճի էին .
Թէպէտ Պօղոս առաքեալն երևելի
մարդու զաւակ էր , բայց և ինքն
գիտելով՝ Թէ առ Ա՛ծ՝ աղքատն
առաւել պատւաւոր է , ինքնին վկայ-
եաց և ասաց . պողոտայիս եւ պահպանեալ
քիտրեաց Ա՛ծ , զի զէսն իմն խախտեացէ .
Թէ լաւ նայիմք՝ երևելի սքեզն
Հայրապետաց շատն աղքատ և աղ-
քատաց որդիք էին . որ բոլոր բրիտ-
տոնեից՝ կարգ , կանոն , և նի-
շամ սորվեցուցին : Աւ հիմիկվան
ազգերուս մէջ գտւող կարդացող ,
գիտուն , վարդապետ , քահանայ , վար-
ժապետք , շատն աղքատաց որդիք են :
Ահա այս յայտնի օրինակներովն յայտ-
նի եղաւ՝ որ մարդու գիտցած դա-
տողունն՝ Ա՛յ ընտրած և սահմանա-
ծէն շատ հեռի են : Ուսում գի-

սուին՝ շատ աննշան մարդիկներ եր-
 ևելի արերէ . տգիտուն՝ շատ եր-
 ևելի մարդկանց զաւակներ հացի
 կարօտ թողերէ :

Զ: Սեծապէս շնորհակալեմ եղ-
 բայր . լաւ միտքս մտաւ և հասկա-
 ցայ , թէ ճշմարիտ մարդուս լաւ
 ապրիւելու , և աղէկ անունով մարդ
 լինելու 'ի մէջ աշխարհի՝ կարդալ
 գրելն է հարկաւոր . և ունիմ փա-
 փաք Մ. Շ շնորհօքն սորվելու . անոր
 համար խնդրեմ ինձ իմացնեմ թէ
 քանի՞ գիրք կայ մեզ աշխարհակա-
 նացս կարդալու , որ աղէկ գրել և
 կարդալն սորվիմք :

Պ: Կատարեալ կարդալն և իմաս-
 տասիրունին ովկիանոս անհուն ծով
 մի է . մարդս թէ հազար տարի
 ապրի՝ և միշտ կարդալ գրելու ետեւէ
 լինի , կէնէ կատարեալ չի սորված :

կը մեռնի: Սակայն իմ ասած կարդալ
գրեն՝ առ հասարակ ամէն տղայի
օգտակարն՝ թէ մտացի տղայ լինի՝
վեց տարեկանէն սկսէ մինչև 'ի տասն-
ևհինգ տարին կարդայ, իրեն ձեռք
կու տայ:

Նորա կարդալու հարկաւոր գր-
քերն զկնի գրավարժուէ՝ լա վար-
պետի մօտ՝ քերականութիւն է . թէ
առաւել սէր ունենայ՝ ճարտասա-
նութիւն և տրամաբանութիւն ալ կարդայ.
մինչի քսան տարեկան լինի՝ այս երեքն
լա կարէ սորվիլ . այս երեք ար-
հեստն սորվելէն յետոյ՝ քանի որ
կենդանի է՝ իւր հացն և պատիճն
չի պսկսիր . և զկնի մահուանն եր-
կար ժամանակ ալ անունն հասարա-
կուէ մէջ կը խօսվի . զաւակաց և
քնտանեացն խնամք կընես գիտցողք
և ճանաչողքն իւր:

2406

Հարցոմն 'ի վր ուղղութաւ Քրիստոս-
նէանէն ուսմանց :

Հ: Եւ զատ մեծապէս շնորհակալ եմ
եղբայր սիրելի և պատվական , որ
շատ խելքի մօտիկ օրինակներովդ՝
և բարի խրատներովդ՝ ինձ հասկա-
ցուցիր աշխարհի վր լաւ ապրվելու՝
և բարի անունով մարդ ըլլալու
կերպն . և իմ խելքս լաւ պառկե-
ցաւ՝ Թէ առանց լաւ վարժապետի
ձեռօք կարդալ և գրել չի սորված
տղայն՝ հայվան և անասուն կը մ-
ծանայ . և շատնալ՝ Թէ հօրմէն բարի
անուն մնացերէր՝ այնալ կը կարու-
սանէ : Եւ որ համար ըն շնորհօքն
կաշխատիմ և կը ցանկամ այս վար-
ժարանի մէջ սորվիլ իմ կարողութե
չափ կարդալ և գրել :

Իայց հրամանքդ յառաջն խոստա-
ցար երկու հարկաւոր բան ինձ սոր-

վեցնել . և մինչև հիմայ չասիր՝ թէ
ինչ է ուղղափառ քրիստոնէութիւն, և
քանի հարկաւոր սորվելիք ունի . որև
իմ այնաւ սորվելովս՝ ասածիդ պէս
երկու թե ունենայի . մեծապէս
խնդրեմ և զքրիստոնէութիւն ուսուցա-
նես ինձ :

Պ: Լ՝Ծ շնորհքդ ավելցնէ եղբայր,
որ միշտ այդպէս նախահաճոյ լաւ և
օգտակար բանից սէր ունենաս, հարց-
նես՝ իմանաս, և անոնցմով այր
բարի և կատարեալ լինիս :

Սակայն այս հիմիկվան քո հրամանոց
հարցվածն շատ մեծ և հարկաւոր բան
է նմա քրիստոնեայ եղօղ մարդկանց .
այդ բանն՝ հիչ մէկ վարդապետ կամ
վարժապետ իւր խելքովն չի կարեր
ասել՝ և սորվեցնել : Հապա՝ հին
առաջին ծեր սբ և դիտուն Լ՝Ծաբան
վարդապետաց ցուցած ճանքով և

խրատուն պէտք է ասեն և սորվեց-
նեն: Ասոր համար լսող և սորվող
տղայք և մարդիկ պէտքէ յառաջ
բարեպաշտ՝ երկեղած՝ և նժասեր
լինին, որ լսած և սորվածներն ահիւ
և երկեղիւն: Այլ պահպանեն և կա-
ռարեն ։

Հ. Այդորմուքն խոստանամ նմ
հարկաւորսն ուղղափառ քրիստո-
նէուն՝ զսահմանեալ և զվճուեալսն
ի սք նախնի հարց և հայրապետաց
յոժարուք սերտել՝ ի միտ առնել
և պահել . վնջ խնդրեմ զնմ հար-
կաւոր գիտելիսն ինձ ծանուցմամբ
խեղամուտ առնես ։

Պ. Սիրելի՛ եղբայր իմ . Քրիս-
տոնէուն շատ առաջին գիտելին է՝
որ առանց խտրուե պէտքէ գիտնալ
ճանաչել և հաւատալ թէ ինչ ազգ՝
կամ լեզու՝ որ ուղիղ սրտիւ հաւա-

տայ զանուն և զհուի ամենասբ Եր-
 րորդունն , Հօր՝ և Որդւոյ՝ և սբ
 Հոգւոյն՝ երեք կատարեալ անձն ,
 մի էութի , մի բնութի , և մի Լճ՝ և
 Լճութի . ը նմին հաւատայ և զմար-
 դեղութիւն երկրորդական անձին Քի
 Լճ մերոյ՝ բոլոր երկոտասան աստի-
 ճանաւ Հաւատոյ . ամենեքին այնպիսի
 հաւատացողքն են կատարեալ ուղ-
 զափառ քրիստոնեայք , և ՚ի միոյ աւա-
 զանէ ծնունդ՝ հաւատով և հոգւով
 եղբարք միմեանց . թէ և լեզուք և
 ազգքն իցեն զանազանք : Ինչպէս՝
 արեգակն մէկ է , բայց ներգործութի
 և զօրութի ՚ի վր զանազան իրաց են
 այլ և այլ . այսպէս՝ ուղղափառ քրիս-
 տոնէութի հաւատն և դաւանութիւն
 մէկ է , բայց իւրաքանչիւրոց լեզու՝
 կամ արարողութի և տօնախմբութի
 այլեւայլք են . և հաւատոյն ոչինչ վրաս-
 տան . զի՝ Դէժ+ ամենէ+եմն ՚ի Քի , ը
 սբզն Լճաբեւոյն Պօղոսի :

Հ: Օրինձ է նշանն քրիստոնէից:

Պ: Նշանն քրիստոնէից է սբ և պատուական Խաչն Քն, որ կնքեմք զմեզ ասելով յանուն Հոր և Արդ-այ և Հոգւոյն սբ:

Հ: Յո՛ւ Քն ասելն ինձ է:

Պ: Յո՛ւ անունն՝ հրէից բառ է, որ հայերէն՝ Պրկիչ ասելէ: Քն բառն՝ Յունաց՝ հոռոմի լեզուաւ է, որ մեր օծեալ կամ Լճ և մարդ անշիղջ միաւորութիւն հաւատամք. նոյնպէս և Եւսմանուէլ բառն շրէից՝ առ մեզ Լճ և մարդ ասելէ:

Հ: Քանի՞ տարի է՝ որ զՅո՛ւ Քն զիտեմք և ճանաչեմք:

Պ: Լ. յԺԻ 1822 տարի եղև՝ որ աւետեօք Պաբրիէլ հրեշտակապետին ծնաւ ՚ի սբ կոյս Լճաճին Սարիամէն, և անուննեցաւ Յո՛ւ, որ նոյն ինքն է Քն:

Հ: Լալա յառաջ ինչ կասէին Յս
Քս անունի տեղն :

Պ: Յառաջ Սբ Գիւրքն կանուա-
նէր՝ Բա՛ն Լ՛յ, Լաճառաւելիւն Հօր ,
Լոյս, Ճառագայթ. որ էր անժամանակ
ի՛ Հօրէ՛ ծնեալ լը Լ՛ծուէն :

Հ: Բստ մարդկուէն ո՞նի որդի է
Հօր՝ և սբ Կուսին :

Պ: Բստ Լ՛ծուէն անմայր ծնունդ
ի՛ Հօրէ՛ և լը մարդկուէն անհայր
ծնեալ ի՛ սբ Լ՛ծածին Կուսէն. որով
է ճշմարտապէս և կատարեալ որդի
Լ՛յ Հօր՝ և սբ Կուսին Սարիամու.
անժամանակ Հօր որդի, և ժամա-
նակաւ որդի անարատ Կուսին. Լ՛ծ և
մարդ կատարեալ.

Հ: Քանի՞ տարի շրջեցաւ ի վր
աշխարհի տըն մեր Յս Քս :

Պ: Կատարեալ երեսուն տարեկան
էր՝ որ եկեալ ի Յորդանան՝ մկրտե-

ցաւ 'ի Յովհաննէս Սկրտէն յուն-
վարի վեցին. ոպ և ծնած օրն երե-
սուն տարի յառաջ էր սոյնպէս յուն-
վարի վեց. որ այս բանի համար շատ
վկայուիք կան՝ Աւետարանական՝ Առա-
քելական՝ և Սարգսպետական: Ապա
երեք տարի և կէս քարոզ տուաւ և
հրաշագործութիս արաւ: Հրէից գի-
տուն Պպիրքն, Քահանայատէրն, և
Փարիսեցիքն հաւատալոյ տեղն՝ որ
իւրեանց փրկուէ համար էր եկեր,
չարչարեցին՝ խաչեցին, մեր մեղացն
համար մեռաւ, երեք օր 'ի գերեզ-
մանին թաղեցաւ և յարեաւ. քա-
ռասուն օր յետ յարուէն շրջեցաւ
յաշխարհի ընդ աշակերտսն. որ եղև
կատարեալ երեսուն երեք տարի և
կէս՝ ի կերպի Ադամայ նախահօրն
մերոյ՝ որ 'ի դրախտին. և ապա
համբարձաւ յերկինս՝ նստաւ ի աջմէ
Հօր: Ասև դատաստանի օրն դալոց է

առ 'ի դատել զնամարդիկ. արդար-
ներն 'ի մէջ արքայուն փառաւորե-
լոյ, և մեղաւորներն 'ի դժոխս տան-
ջէլու համար յաւիտենականապէս :

Հաւատարմութիւն :

Հ: Օրինչէ Հաւատն . և քանի՞
մասունք՝ կամ աստիճանք հաւատա-
լեաց կան :

Պ: Հաւատն՝ սբգն առաքեալն
Պօղոս այսպէս սահմանէ : Հաւատա-
րէն յոռացելոյ իբոյ հաստատութիւն, և
յոնդիմանութիւն՝ որոյ ոչն երեւին. Աբրա-
եցեոյ . Ժն 4Լ. 1. համար : Ար կամի
ասել թէ՝ Հաւատն է յուսացած՝
կամ կուման արած բանին հաստա-
տուն . նաև՝ մոքէ հեռի եղած բանն՝
տիւրպիւնի պէս մոքին մօտեցնող է :
Այս սահմանելովս կիմացո՞ւնք թէ
հաւատն ամէն մարդու խելքի տակ
ընկնելու բան չէ, ապա սբ Պրքե-

րուն և հին գիտուն սքըն Հայրապետներուն գրած օրինակ և խրատներուն ուղիղ սրտիւ հաւատալով կուման յոյս ունենալ . և այն յուսոյն հաստատ մնալովն կը լինի հաւատ . և հաւատովն՝ մարդս հաւատացեալ :

Հ: Քանի՞ հաւատալու աստիճանք և բանք կան քրիստոնէին :

Պ: Հաւատն նմ քրիստոնէից մէկ է . որ սքըն Մ. Ռաքեալն սահմանով փակեց . բայց նոյն մէկ հաւատն՝ ըսքըն Հայրապետաց Սիւնհոդոսով վճռեալ հանդանակի դաւանութեն՝ կիմանայ և կը ճանաչէ ուղղափառ. նք Նկեղեցին, թէ ունի հարկաւոր հաւատալու երկոտասան աստիճան բան :

Հ: Ի՞նչ և որոնք են այդ երկոտասան աստիճանքն հաւատոյ :

Պ: Մ. Ռաքին աստիճանն է՝ հաւատալ՝ թէ մէկ է Մ. Թ, և երեք անձն :

Լնուէն առաջին անձին է Հայր. երկ-
րորդին՝ Որդի . և երրորդին՝ Սբ
Հոգի :

Երկրորդ աստիճանն է՝ հաւատալ՝
և 'ի մի ՏՐ ՅԽՐԽ՝ յորդի Հօգ
Լն :

Երրորդ աստիճանն է հաւատալ՝
թէ այս ՅԽ ՔԽՆ յղացաւ 'ի Հոգ-
ւոյն Սբ, և ծնաւ 'ի Մարիամայ
կուսէն :

Չորրորդ աստիճանն է հաւատալ՝
թէ նոյն որդին Լն և սբ կուսին՝ վԽ
զմեղ ազատելոյ 'ի մեղացն Լդամայ ,
'ի ձեռանէ սատանայի և 'ի դժոխոց՝
չարչարեցաւ , խաչեցաւ , մեռաւ , և
թաղեցաւ 'ի գերեզմանի :

Հինգերորդ աստիճանն է՝ հաւա-
տալ՝ թէ նոյն Տէրն մեր՝ անմահ
Լծուքն և մարդկային բանական հոգ-
ւովն էջ 'ի դժոխս՝ և ազատեաց

զբանտարկեալ հոգիսն՝ յԱղամայ
մինչև ցայն օր՝ ժամ՝ և ըրպէն :

Սեցերորդ աստիճանն է հաւատալ
թէ նոյնն չարչարեալ՝ խաչեալ մե-
ռեալ Տ՛րն մեր՝ յետ երեք աւուր
յարեաւ 'ի մեռելոց :

Եօթներորդ աստիճանն է հաւա-
տալ թէ համբարձաւ, ելեալ նստաւ
ը աջմէ Հօր ամենակալի, որ երբեք
չէր բաժանեալ 'ի նմանէ . զի ո՞պ
էր յաւաջ քան զյաւիտեանս՝ յէուհ
'ի ծոց Հօր՝ անբաժանելաբար 'ի
նմանէ, եղև յարդանա Սուսին՝ 'ի
խաչին՝ 'ի գերեզմանի՝ 'ի դժոխս՝ և
յաջմէ Հօր հակցին իւր, առանց
մեկուսուհ, 'ի քթթել ական առ
ամենեւեան . ո՞պ և այժմ է 'ի յէսս՝
և առ Հայր :

Ութերորդ աստիճանն է հաւատալ
թէ անտի Ածային փառօք դաւոց է

'ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս .
 որք են արդարք և մեղաւորք : Ար-
 դարներուն փառք՝ պատիւ՝ և իշխա-
 նութի . արդարոց ցըցընելով ուրախ
 սրտիւ յաւիտենական կենաց Արքայ-
 ունին պիտիբ հրաւիրէ . և մեղաւո-
 րաց՝ իւրեանց անհաւատութե և չա-
 րեաց պատճառին համար՝ յաւիտենա-
 կան տանջանս և 'ի դժոխս արդար
 իրաւամբ պիտիբ առաքէ :

Իններորդ աստիճանն է հաւատալ՝
 Թէ Հոգին սբ Աճ ճշմարիտ՝ է՝
 հաւասար Հօր և Արդւոյ, էակից և
 փառակից, ոնց Արդին 'ի Հօրէ ծնեալ
 լը օրինակի բանին մեր 'ի մտաց, նոյն-
 պէս և Հոգին սբ յէութի նոցին, 'ի
 Հօրէ բղխեալ՝ և անբաժանելի 'ի
 յԱրդւոյ . լը նմանութե արեղական՝
 լուսոյ՝ և ճառագայթի . կամ մերս
 մտաց՝ բանի և հոգւոյ :

Տասներորդ աստիճանն է հաւա-

տալ թէ ընդհանուր բոլոր յաղագս
 և ՚ի լեզուաց յանուն ամենամբ Ար-
 րորդուն մկրտեալքն՝ են մէկ Աթու-
 ղիկէ եկեղեցի . և իւրաքանչիւրոց
 զանազան լեզուաւ մկրտածքն՝ են մի
 և նոյն մկրտուի . վնց ասեմք՝ Հա-
 րապետ ՚ի Աթուղիկէ և յԱռաքելական
 Եկեղեցի . և ՚ի մի Տէրաւթիւն :

Սեռասաներորդ աստիճանն է
 հաւատալ թէ նոյն Աթուղիկէ
 եկեղեցոյ շնորհիւն՝ կատարեալ զղջա-
 ցեւոցն պարգևի և թողուի մեղաց :

Երկոտասաներորդ աստիճանն է
 հաւատալ թէ է՛ յարուի մեռելոց .
 արդարոցն կեանք յաւիտենական , և
 մեղաւորացն տանջանք յաւիտենական :

Հ. Ը. յո երկոտասան աստիճանք
 հաւատոյ ուլ սահմանեալ ատաց , և
 ինչ տեղ հաստատեցաւ :

Պ. Նախ Յի Քի սք յարուէն

յիսուն օր յետոյ՝ որ Հոգւոյն սբօյ
զալքտեամբն՝ի սբ Սիօն վերնատունն՝
Լուաքեալքն Քիւ Լցան շնորհօք
Հոգւոյն Սբօյ, ամէն մէկ առաքեալ
մէկ մէկ աստիճան բան ասացին. և
միաւորեալ իւրեանց մէջ՝ օրէնք կա-
նոն արարին զայս երկոտասան աստի-
ճանս հաւատոյ, և այնպէս ցրուեցան, և
յիմ տեղ՝ յիմ ազգաց մէջ այս հաւա-
տալի աստիճաններուն վր. քարոզեցին.
և զհաւատացօղսն մկրտեցին յանուն
Հօր՝ և Արդւոյ՝ և Հոգւոյն սբօյ :

Յետոյ ՚ի Նիկիոյ սբ ժողովն՝
երեք հարիւր տասն և ութն Հայ-
րապետաց մէջ՝ Հոգւոյն սբօյ շնոր-
հօքն սբն Լ. Թանաս Լ. Ղեքսանդրու
Հայրապետն շարադրեալ ՚ի կարգ
հանդանակին, և բոլոր ժողովն Նի-
կիոյ վերապատուեալ ընդունելուք
ստորադրեցին : Աւ զնոյն հանդանակ
սբն Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայրն մեր

ընկալեալ՝ ասաց . Իսկ Տէր Գրգորիոսը
 ընդհանրապէս որչա՛ն քան զյայտնեալսն . եր-
 ցնեալովն ի Սէն Երրորդութեան և
 Տէր Բարսեղիոսին, շօր՝ և Որդւոյ՝
 և Սէն Նիկիոյն . այժմ՝ և Տէր և յայտնե-
 ալսն , ասին :

Նաև Եփեսոսի և Կոստանդնու-
 պօլսոյ սբ Ժողովքն ՚ի վր այս Նի-
 կիական հանգանակի և դաւանութե
 հաստատեալ զամբանս իւրեանց՝
 կնքեցին . վն յայնմ օրէ մինչև ցայժմ՝
 և յաւիտեան՝ ընդհանրական Կաթօլ-
 զիկէ Սբ Եկեղեցին հիմնեալ և հաս-
 տատեալ է ՚ի վր այս երկոտասան
 սբ աստիճանաց և հանգանակին Նի-
 կիոյ սբ Ժողովոյն : Եւ որք բառ ինչ
 կամ տառ՝ և կէտ մի այլայլէլ յան-
 դգնեսցին , նշուիեալ և հերքելիք են
 ՚ի շնորհաց սբ Եկեղեցւոյն ընդհան-
 րականի :

Հարկաւորութեան Բրեսպանէական:

Հ: Բրիտանիոյ քանի՞ առաքել-
նուիք պէտք են :

Պ: Հարկաւոր և յատուկ՝ Եօթն
առաքելնուիք կամ՝ իմ Բրիտանիոյ.
Հաւատ, Յոյս, Սէր . այս երեք
առաքելնուիք իմ արանականք են: Խո-
հեմուն, Լրիւն, Ողջախոհուն և
Երդարուն. այս չորսն արդականք են:

Հ: Քանի՞ են պարգևք Հոգւոյն
Սբ:

Պ: Պարգևք Հոգւոյն Սբ Եօթն
են. Խմաստուն, Հանձար, Խորհուրդ,
Օգրուն, Գիտուն, Ընկալտուն և
Երկիւղ Ս:

Հ: Բրիտանիոյ տո՞ւած Երանունքն
քանի՞ են :

Պ: Երանունքն Բրիտանիոյ ինն են.

1. Երանի աղքատաց հոգեւո՛ւ: 2. Երանի
հեղաց: 3. Երանի սփռաւորաց: 4. Երանի՝

որդ Կաղնեայի էն Վն արդարաւնեան . զի Կ^Բ Երեւան : 5 . Երանի ողորմածաց . զի Կ^Բ զԼՅ Կեղեկ : 7 . Երանի Խաղաղարաց : 8 . Երանի՝ որդ Կալածեայ էն Վն արդարաւնեան : 9 . Երդարութ քարողողաց և Կալածեաց :

Հ : Պօղոս Եւաքելոյ երկոտասան պտուղք հոգւոյն ասացեալքն որոնք են :

Պ : Երկոտասան պտուղք հոգւոյն ասացեալքն նք են : Սէր , Խնդուի , Խաղաղուի , Երկայնամուի , Քաղցրուի , Բարուի , Հաւատ , Հանդարտուի , Հեղուի , Ժուժկալուի , Ղշմարտուի , և Ողջախոհուի :

Յաղագս () րէնաց :

Հ : Քանի՞ կերպ են () րէնքն :

Պ : Չորս կերպ է () րէնքն . բնական , բարոյական , մոլսխական , և աւետարանական :

Հ: Լ՝յ^տ () օրէնքներն երբ հաս-
տատեցան :

Պ: Բնական () օրէնքն բնուէ կա-
պակցութիւններնալով յԼ՝ դամայ սկսեալ
մինչև 'ի Հայր Լ՝ բրահամու ժամա-
նակն կայր , և այն բնական օրինօք կը
վարէին նմեքն :

Բարոյական օրէնքն Լ՝ ճ սորլեցոյց
Լ՝ բրահամու . մինչև Ս՝ օվսէս մար-
դարէի ժամանակն բարոյական՝ կամ
բնական օրինօք վարէին մարդիկ :

Եւ Ս՝ օվսէս մարդարէին տուաւ
'ի Սինէական լեառն տասնաբանեայ
օրէնքն գրաւորական :

Հ: Արոնք են տասն գրաւորական
օրէնքն :

Պ: 1: Ս'ի եղիցին քեզ Լ՝ ճ ք բաց
յինէն . և մի՛ արասցես կուռս : 2:
Ս'ի առնուցուս զանուն Լ՝ յ քո 'ի վր
նամ սնոտեաց : 3: Յիշես ջիւր սրբեւ

զօր շաբաթու, որ է 'ի մեզ կիւ-
 րակէն : 4 . Պատուեալ զհայր քո՝ և
 զմայր : 5 . Մի՛ սպանաներ : 6 . Մի՛
 շնար : 7 . Մի՛ գողանար : 8 . Մի՛
 սուտ վկայեր : 9 . Մի՛ ցանկանար
 կնոջ ընկերի քո : 10 . Մի՛ ցանկար
 տան ընկերի քո, և մի՛ անդոյ նր,
 և մի՛ ծառայի նր, և մի՛ աղախնոյ նր,
 և մի՛ եղին նր, և մի՛ իշոյ նր, և մի՛
 անասնոյ նր, և մի՛ նմ ինչ՝ որ ընկե-
 ցի քո է :

Հ : Այս տասնաբանեայ Պատուի-
 րանաց մեծն որն է :

Պ : Այս նմ պատուիրանքի զօ-
 րութիւն՝ Քն Տրն մեր երկու պա-
 տուիրանքի վր բովանդակեալ կապեց :
 'Նախ՝ 'ի Սերեպե՛ն զՏ՛ր Ա՛ծ Կո յմճ
 որպէ՛ս Կոմե՛ն և յմճ յմնջե՛ն Կոմե՛ն և
 յմճ զօրութե՛ն Կոմե՛ն : Աւ երկրորդ՝ 'ի
 Սերեպե՛ն զընկեր Կո՛ իբե՛ն զմնջն Կո :
 Այս են մեծ և առաջին պատուի-
 րանքն :

Օրէնք Լ. Էպարանականք ։

Հ. Քանի՞են Լ. Էպարանական
օրէնք և խրատքն ։

Պ. Լ. Էպարանական օրէնք և
խրատքն են տաճն և երկու ։ Լ. Լա-
ջին՝ կամաւոր աղքատուի . որ հրա-
մայեաց ՏՐն մեր ։ Ա. աճառ-էն զինչո
քո և փոքր աղքատաց , և է՛ն զինի իՏ ։
Ներքորդ՝ կատարեալ հնազանդուի .
որ ասաց . Ար Գայ զինի իՏ արտայի զանհն
իւր ։ Ներքորդ՝ ողջախոհուի , որ
ասաց ։ Են հերտինի՛ք՝ որք արարին զան-
ջին հերտինին զն արտացոլեան երկնից ։
Չորքորդ՝ անյիշաճարուի . որ ասէ ։
Աւելցէ՛ք զինչաւն յեւ , բարե արարէ՛ք
արեւեաց յերոյ ։ Հինգ երորդ՝ հեղուի .
լամ հրամայէ ։ Ար հարկանէ զաջ ծնող
քո՝ դարչո՛ւ հմա և զինն ։

Ա եցերորդ՝ աւանց խտրուի ողոր-

մութի . զի հրամայէ : Ա՛հ որ ինդրէ
'ի +էն՝ ար՛ւր :

Լօթներորդ՝ ճշմարտութի . ոմ ասէ
Լըշիէ բան չե՛ր՝ այնն՝ այն , և ոչն՝ ո՛չ
և տալէն բան զայն՝ 'ի լարէն է :

Ութներորդ՝ հեռանալ 'ի պատ .
Ճառէ մեղաց . որ ասէ : Լըէ ահա
+ո գայնակընցաւցանէ զէւլ՝ հան զնո .
և այն :

Իններորդ՝ փախչիլ 'ի սնափառութի .
որ խրատէ : Ս'ի՛ տանիցէ + զաղօն ,
զաղօրճաւիւն , և զարդարաւիւն տառաջի
Տարգիւն . և թ' գիտաւցէ աջ +ո՝ թէ զէնչ
գործէ չաի +ո :

Տասներորդ՝ ամ մարդ՝ իւր այլոց
խրատ տուածն և ինքն պարտէ պա-
հել . վն յանդիմանելով ասէ . Ա՛հն՝
և ոչ տանէն . հապէն Տարգիւն բեռնո
ճանաւն՝ և գծաւարաչիւր , և ինչեմեք +ո
տաճ որ թեքէնան 'ի նո :

Մեռածաներորդ՝ ճանաչել զՄ.
 Բնքեան Հայր և խնամակալ. ուստի
 պատուիրէ . Սի հոգայտ վե՛ լաղաւեն,
 Եւ զե՛ն ապեցէ՛, և էմս զե՛ն զգե-
 նաւոյո՛ւք :

Երկոտաւաներորդ՝ Եղբայրական
 յանդիմանուի . որ ուսուցանէ : Եւ
 Եղբայր իմ Բեղեցե՛ Եթե՛ աստուծոյն և խո-
 տե՛ն լիս . Եւ Եւ լաւեցէ՛ իւր շահեցար զԵղ-
 բայրն իմ . և Եւ ոչ՝ աս լիս իւր իւր
 և ոչ՝ էմս զԵղբայրն, զի վե՛ն լիս . Եւ
 Եւ և ոչ լիս, աստուծոյն Եւ Եղբայրն .
 և Եւ և ոչ լիս, Եւ Եղբայրն իւր Եւ
 զԵղբայրն :

Այլ Եւ Եւ Եւ :

Հ. Որն է նախաճօրն մեր Մ. Եւ
 մայ մեղքն .

Պ. Միզբնական և առաջին մեղքն
 է անհնազանդութիւն, որ Մ. Եւ Հայրն
 մեր իւր կնոջ Եւ Եղբայրն նայե-

լով արդիւրեւած պտուղն որ տուաւ՝
 Մ. Դ իրամասին անհնազանդ ըլլալով՝
 առաւ կնոջ ձեռքէն կերաւ . և երբ
 Մ. Զ ողորմութի անելով հարցուց իրեն
 թէ՛ Մ. Դ ամուսնի ես . նա մեղքն իւր
 վրէժն չառաւ՝ զիւր կինն պատճառ բե-
 րելով . ո՞նի թէ յանցանքն Մ. Դ վրէժ-
 ձդեց . իբր թէ՛ կինս ինչի՞ ստեղծեցիր՝
 որ զիս խաբեց :

Մ. Ե պատճառներուն համար Մ. Զ
 արդարութե պատճեց Մ. Դ ամայ՝ և
 օձին . և այն սկզբնական անհնազան-
 դուն մեղքին՝ նա՛ որդիքս Մ. Դ ամայ
 պարտական եղանք . որովհետեւ Մ. Դ ամ-
 մեր քեօքն էր՝ փտտած դուրս եկաւ .
 նր վրէժ բուսած ճիւղերս ամենքս սա-
 խատ եղանք :

Մ. Ե պատճառի համար Տրն մեր
 Յս Քս եկաւ այն Մ. Դ ամայ զաւա-
 կէն, նր կոյս Սարիամէն ծընաւ . կա-

տարեալ ՄԺ և կատարեալ մարդ
եղև . իւր չաբչարանօք՝ խաչիւ՝ և
մահուամբն աղատեաց զամենեւեան՝
յառաջէն մեռած լաւ մարդիկներն,
միայն Միգամայ սկզբնական մեղաց
սրատճառովն սատանայի ձեռքն մատ-
նուած , դժոխք զնացօղներն :

Եւ յետքէն զինքն հաւատացօղնե-
րուն համար՝ սէ Մլազանի մկրտուին
դեղ, ճար, փրկիչ , և աղատիչ դրաւ .
որ մենք այն նք Մլազանի մկրտուին
աղատուերեմք յՄիգամայ սկզբնական
մեղքէն , և չեմք պարտական այն մեղ-
քին . թէ մենք մեզէն նոր մեղք չի
գործեմք :

Ն : Իաց ՚ի սկզբնական մեղաց՝ այլ
ի՞նչ տեսակ մեղք կան :

Պ : Սկզբնական մեղքն՝ մեր նախա-
հայք Միգամայ մեղքն է . որ մեք նք
որդիք լինելով այն մեղքին որդւոց

յորդիս պարտական եմք մնացեր. և
 ՎԵՐ ԼՆ շնորհօքն՝ նմ քրիստոնեայ
 օրինաւոր սք մկրտութի յայն սկզբնական
 մեղքէն ինքն կազատվի . թէ արու
 և թէ էդ . բայց յիւրանցմէ ծնած
 տղայքն՝ նմ յԱգամայ սերմէն յա-
 ռաջ կու գան, այն նոր ծնած տղայքն
 ևս պարտական են նախահօր մեղացն .
 անոր համար միշտ պէտք են և քրիս-
 տոնէից նոր ծնած տղայքն ալ մկրտին .
 որ մկրտուին ներգործապէս միայն,
 զմկրտողն կազատէ 'ի սկզբնական
 մեղաց :

Տեսնիք Բնույ :

2. Ուրիշ ազգեր՝ որ ՎԵՐ չեն
 հաւատար՝ և մկրտուի չունին, նք որ
 շատն կը տեսանեմք խղճմտանքով,
 ողորմածք, աղօթասէրք, ուրիշի հախ
 ջուտօղք, և դէշուի չանօղք, ինչ
 պէս պիտի լինին :

Պ: ԲՆ չի հաւատացօղք և չի մկրտուողքն՝ Նախահօրն սկզբնական մեղքին պարտական են . որքան տը պարկեշտ՝ առաքինի՝ ողորմած՝ արգարասեր լինին , ԲՆ տուած արքայուէ շնորհք և փառքն չեն կարեր վայելէլ : Բայց իւրեանց սրբուի և առաքինուին իրենց այնքան օգուտ կանէ՝ որ դժոխքի տանջանք չեն քաշեր . այլ միայն յԹային փառաց և ի տեսուեցն զրկեալ կը մնան . զի Տրուեսական լճիւ է՝ թէ Լճեայն որ ոչ ծնցի ՚ի ջրոց և ՚ի հոգւոց՝ ոչ հոգեւոր ցարդացութիւնն Լճ: սակայն ՚ի տանջանաց ազատք են . զի տանջանքն վնասերդործական մեղաց կը քարշէ ամ մարդ , թէ քրիստոնեայք , և թէ անհաւատք :

Հ: Լճն է ներդործական մեղքն . և քանի՞ պատիկ են :

Պ: Ներդործական մեղքն է՝ որ

մարդ իւր ազատ կամօքն և գիտութիւն
 Մ. Ե. պատու իրանին ըդէմ եղած բա-
 ներն կը մտածէ և կը գործէ: Եւ
 այս ներգործական մեղքի հիմն և
 թէմէն էօթն: Կերպ է, որ կասուին
 մահացու մեղք:

Հ: Արոնք են այս էօթն մահացու
 մեղքերն:

Պ: 1. Հպարտութի. 2. Նախանձ.
 3. Բարկութի. 4. Ծուլութի. 5.
 Բզահութի. 6. Արկրամոլութի. և 7.
 Բզջախոհութի. որք են էօթն չարութե-
 ծաւեր. և ամէն մէկն իւրեանց շատ
 ճիւղեր և տալեր, տերեւ և ետփրախ-
 ներ ունին:

Հ: Բաց ՚ի յայս էօթն ներգոր-
 ծական մահացու մեղաց՝ այլ տեսակ
 մեղքեր կան:

Պ: Եւ. այլ ևս երկու կարգ
 մեղքեր կան. որոնց մէկն առ Մ. Ժ.

յերկինս բողոքօղ սարսափելի մեղք
կատուի . և չորս տեսակ են նք :
Լուաջինն է՝ կամաւոր մարդասպա-
նուի . երկրորդ՝ սողոմանկան արուա-
գիտուի . երրորդ՝ զրկանք աղքատաց
և չափէն աւելի չարչարել զճառայ՝
կամ զսպասաւոր իւր . իսկ չորրորդն
է՝ հատանել զվարձս մշակաց . այս-
ինքն՝ հիզմէլքեարն կամ մշակն
բանեցնել , և յետոյ հախն թէքմիւ
չի տալ զանազան մահանաներով :

Հ. Երկրորդ կարգ մեղքն ո՞րն է :

Պ. Երկրորդ կարգ մեղքն կըսուի
անթողլի՝ և լեզեմ հոգւոյն սրբ . զերե
սիս վճռեց , թէ Լ. Մ Բեդ + և հայհոյ-
ութեան + Բողոքն ճարդէան . Բայց հոգւոյն
սրբ հայհոյութեան մի Բողոք , մի ցայտ
աղխարհիւ՝ և մի՝ ի հանդերձեւումն :

Հ. Արձնք են հոգւոյն սրբ հայ-
հոյութիք , և քանի՞ կերպ կարեն լինիլ

Պ. Աւեց կերպ կարեն լինիլ , և

են սք: Բռաջինն՝ յուսահատուի:
 Երկրորդն՝ յանդգնուին: Երրորդն՝
 մարտնչու ֆն լըէմ ծանուցեալ ճշմար-
 տուեն: Չորրորդն՝ նախանձ եղբայ-
 րական շնորհաց: Հինգերորդն՝ խստա-
 սրտուի: Վեցերորդն՝ անզղջուի:

Հ. Ինչ է պատճառն այս կերպ
 մեզաց թողուի չի լինելուն:

Պ. Պէտք է դիտենալ՝ որ Բժուէ
 երեք անուն յատկացուցեր են սք
 վարդապետք եկղցւոյ. Բմենակարօղ,
 Բմենիմաստ, և Բմենաբարի. Թէ-
 պէտ երեք անձն ևս ունին այս անուն-
 ներն, բայց ամենակարօղ ասելով
 զՀայր Բժ կիմանան. ամենիմաստ
 ասելով զՈրդին Բժ կիմանան. և
 ամենաբարի ասելով զսք Հոգին Բժ
 կը ճանաչեն:

Բսոր համար՝ ով որ նաչարուի,
 կամ բնուէ տկարութն՝ և կամ չար

մատդհանցմէ վախճանալով մեղք գործէ՝ է՝ Եդէմ Հօր Լ՛յ . և ինքն ամենակարող լինելով նր տկարութի գործած մեղքին Թողուի կուտայ :

Արդ խեղճն չի կտրելով տգիտութի մեղքն և վարձքն չի ճանչելով գէշ բան անէ և մեղանչէ , Քն որդին Լ՛յ խառտուի Հօր լինելով , և մեր մարմնոյ և մտքի տկարուն փորձն առեալ գիտելով Եղբայլաբար շուտ Թողուի կուտայ :

Իայց ո՛ւր որ գիտութի բարի ճանաչելով չարութի անէ , կամ ազէկ բանին գէշ ասէ՝ լոյսն խաւար ճանաչէ , աքց խեղճին չի հաւանի , իւր չար միտքն լաւ խմանայ՝ ինտտ անէ . և կամ մեղանչէն հատկանալէն յետոյ յուսահատի , չի զոջայ , ոնկ Թէ՝ այլ իւրեան Թողուի չի լինիր . այնպիսի մարդն Հոգին սք տկար ճա-

նաչօղ՝ և ամենաբարուհին անպիտան
համարօղ է . նոր մեղացն թողուի զի
կայ :

Տեառէ՛ք ապաշխարութեանց :

Հ. Քանի՞ կերպ ապաշխարանք
կան այս բոլոր մեղքերուն համար :

Պ. Գիտացիր սիրելի եղբայր՝ նմ
տեսակ մեղքն յերեք դէմն բաժանին
և վերաբերին : Լուաջին՝ առ Լ.Ժ
մեղանչել . երկրորդ՝ առ իւր անձն
մեղանչել . և երրորդ՝ առ ընկերն .
այսինքն՝ առ իւր նման մարդն մեղան-
չել : Այն երեք տեսակ ապաշխա-
րանք կան . աղօթք , պահք , և ողոր-
մութիւն :

Լ. ա Լ.Ժ մեղանչողի ապաշխարանքն
է աղօթքն . զի զԼ.Ժ աղօթքով
կարեմք հաշտեցուցանել մեր հետն .
Լ. ա իւր անձն մեղանչողի ապաշխա-

ընթացքն է՝ ծովն և պաքն . որ ուտել
խմելով զմարմինն հոգւոյն ապստամ-
բեցուցերէր, ծովով և պահօք պէտք
է տկարացուցանել, և վերստին զմար-
մինն հոգւոյն հնազանդեցուցանել :

Իսկ առ ընկերն մեղանչողի ապաշ-
խարուին է հատուցումն. զէրէ ընկե-
րոջն թէ անունն է կոտրեր, պէտք է
հետեի նր անուն և պատիւն տեղն
բերէ . թէ ապրանքն կամ դողա-
ցեր է՝ և կամ զրկողութիւն առեր է՝ և
կամ հիզմէթքեարին հախն կտրեր է,
պէտք է դարձուցանէ՝ վճարէ՝ և
տայ . որ կատարեալ թողուի գտանէ :

Նոր Օրինաց Խորհուրդ :

Ն. Կաթուղիկէ սբ Եկեղեցւոյ
խորհուրդքն քանի՞ են, և ո՞րք :

Պ. Եօթն են խորհուրդք Եկեղեցւոյ
առ նմ քրիստոնեայս. ն. Մկրտուի.

Թ. Պարոշմ: Գ. Հաղորդուի. Դ. Մ. պաշ-
խարուի. Ե. Ս երջին օծումն. Զ. Սարգ-
ՅաՀանայուէ. Է. Պսակն օրինաւոր
ամուսնուէ :

Լ. յս եօթն Խորհուրդքն՝ եօթն
աւաքինուէ՝ և եօթն մահացու մեղաց
դէմ համապատասխանօղք են :

Հ: Քանի՞ տեսակ բարեգործուիք
կան :

Պ: Բարեգործուէց գլխաւորքն
երեք են . ողորմուիք՝ պահք՝ և
աղօթք :

Հ: Ողորմուիւն քանի՞ կերպ է :

Պ: Տասնևչորս կերպ . որոց եօթն
հոգևոր ողորմուիք կասուին, և եօթն
մարմնաւոր :

Հ: Որոնք են հոգևոր ողորմուիք :

Պ: Հոգևոր ողորմուիք են՝ 1. Խրա-
տեւ զերկմիտս : 2. Մռայնորդեւ
ազիտաց : 3. Աշտամբեւ զմեղսաւերս :
4. Մխիթարեւ զտրամեաւս : 5. Թու-

զուլ զպարտս : 6 . Յանձն առնուլ
զվիշտս վն եղբօրն : 7 . Եղթել
վն թշնափեաց և բարեկամաց, կեն-
դանեաց և ննջեցելոց :

Հ : Մարմնաւոր ողորմուիք որոնք
են :

Պ : Նախ՝ կերակրել զքաղցեալս .
2 . արբուցանել զծարաւեալս . 3 .
զգեցուցանել զմերկս . 4 . ժողովել
զօտարս . 5 . տեսանել զհիւանդս .
6 . այց առնել բանտարկելոց . 7 . թա-
ղել զմեռեալս :

Հ : Պահքն քանի կերպ են :

Պ : Երկու կերպ . մէկն մարմնաւոր,
և միւսն հոգեւոր :

Հ : Օրինչ է մարմնաւորն :

Պ : Մարմնաւոր պահքն է ճնշումն
կամ չարչարումն մարմնոյ , և արգե-
լումն ախորժակաց , և հեռացումն
ի փափուկ և ՚ի պարարտ կերակրոց և

Եճոյ ո՛չ անործել լսել զԲանս չարա-մեան-
 և Բերանոյ Եճոյ ո՛չ խօսել զսար-մեան-
 և սրտի Եճոյ ո՛չ խորհել զչարա-մեան-
 քեռաց Եճոյ ո՛չ գործել զանիշա-ռ-մեան-
 և որից Եճոյ ո՛չ գիտլ 'ի Ճանապարհո
 անօրէնա-մեան . այլ աղղէ՛ա զլործո-մն
 ո՞յ լինել ըստ պատանիքանաց խոյ յամի :
 Ահա այսօրիկ ե՛ն հոգեւոր պահքն :

Այսին Աղօթից :

Հ. Օրինչ է Աղօթքն :

Պ. Աղօթքն է ջերմեռանդ սրտիւ
 խնդրունաժ պատշաճ իրաց յԱ՛յ, և
 ընտանեբար առանձնական խօսակ-
 ցութի ը նմ :

Հ. Քանի՞ կերպ պատշաճ իրք
 կան, որ կարօղ եմք համարձակել
 յԱ՛յ խնդրել :

Պ. Քո՞ Տո՞ն մեր եօթն կերպ
 խնդրունաժքի խրատ տունաւ Հայր-

մերի մէջն : Երեքովն մեր ճանաչողուն , վերապատուուն և հնազանդուն յայտնեմք Մ. և չորսովն մեզ հարկաւոր եղածներն կուղեմք և կառնեմք . եթէ սրտերնիս աղօթներուս հետ ուղիղ լինի :

Հ: Առաջին երեք խնդրո՞ւմք
որո՞ն են:

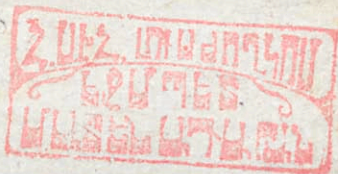
Պ: 'Նախ՝ ճանաչել զԼ'րարիջն
երկնի և երկրի մեզ հայր. ասով կըհա-
մարձակիմք՝ ազգ և ժառանգ կոչիլ
նր մեծունէն: Ի՞նչ և որդիք պարտա-
կան են միշտ իւրեանց ծնողաց պա-
տիւն բարձրացնել. վ'ց ասեմք.
Հայր մեր՝ որ յերէնէն է. Դէ եղիցի
տեղեւն խո:

Երկրորդովն կիմանամք՝ որ մեր
այս հայրն՝ հասարակ մարդ չէ, այլ
Թագաւորաց Թագաւոր է. և մեք Թա-
գաւորի որդիք ենք . վնյ կասեմք .
Եւէոյէ արդայտ-լիւն Կո :

Եւ երբ որ ճանաչեցինք զմեր
 Հայրն՝ Թէ արքայ և Թագաւոր է ,
 Իմացանք որ մեզ միշտ հնազանդուի
 Կը վայելէ Թագաւորական հրամանին .
 անոր համար կը խոստանամք Թէ՝
 Եղեյնէն հոժ + ո՛ր ո՞նչ յերէնէս և յերէնէ :
 Որով մեք կը վկայեմք՝ Թէ երկնայ-
 ին նմ արարածք , իմանալիք և
 զգալիք՝ միշտ հնազանդ են նր սք
 կամացն . և մեք այն կատարեալ հնա-
 զանդուէ պարտաւորուին մեր վրկառ-
 նեմք՝ որ հնազանդիմք :

Հ. Երկուսում չորս խնդրուածքն
 որոնք են :

Պ. Չորս խնդրուածքի առաջինն
 է՝ մեր մարմնական ապրուստի հար-
 կաւորն՝ օրականն ուղեւն . որ ասեմք .
 Վհայ մեր հանապապարտ Գուր մեզ այսօր
 Ինչպէս նմ օր դու ես մեր խնամա-
 կալն՝ և տուերես զմեր պիտոյս ,

խնդրեմք այսօր ևս տալ. թէ ողջ
մնամք՝ վաղեման օրն ևս այսօր կը լինի՝
ևս կը խնդրեմք. միշտ թաժայէ, թա-
ժայ հացերնիս կու տայ :

Արևորդ՝ մեղացներուս թողուն
կը խնդրեմք օրիսակով. և կասեմք.
Ես' չեմ զարթարի մեր, ո՞ր և մէք Բողոք-
մերոց պարտապանաց : Իբր թէ՛ ինչպէս
մեր եղբայրներն՝ թէ փողի՛ և թէ
խօսքի աւելախօսուէ՞ մեզ որ պար-
տաւոր եղեր էին, եկան աղաչեցին՝
մենք դթացինք՝ և պաշխեցինք նց,
թէ փողի պարտքն, և թէ խօսքի
ղապահամն. դու որ շատ հարուստ
և ողորմած ես՝ թողուն արա մեր նմ
պարտքին և մեղքին. այս արդար
հոգւոց՝ և հարազատ որդւոց համար-
ձակունի է :

Արևորդն՝ մենք մեր խելքին՝ զօրուն
և խուլեթին չի յուսաք. և կիւլեն

միշտ չի լինելով՝ հայրուհի և տիրուհի
յիւրմէ խնդրելով՝ ասեմք . Ս'ե' Կո-
նստ զմեզ 'ի Բոլոր-Եկե-ն :

Եւ վերջապէս լաւ գիտենալով
և հաւատալով մեր՝ Թէ Թագաւո-
րուհի, Ղօրուհի, փառք՝ և պատիւ,
ամէնն այս մեր երկնաւոր 'Հօրն է՝
նր համար զչորրորդ խնդիրն կը հա-
մարձակիմք ասելով . Եւ Երեմի զմեզ 'ի
Կոնստ : Ինչպէս մարմնաւոր ծնողքն
Իւրեանց երեխայ ջահել տղայոց հետն
կը քալեն, որ մէկ տեղ չընկնի . մէկ
փորձանք գլուխն չի գայ . և դու
ամենատես և ամենակարօղ Հայրդ
մեր՝ փրկեալ զմեզ 'ի չարէ . զի կա-
րօղ ես լի ամի :

Եւ հա սիրելի եղբայր, քու առաջին
հարցմանցդ՝ Թէ յաշխարհիս մէջն
ինչ աղէկ բան կայ, որ մեզի պատ-
ճառ լինի աղէկ ապրիլէլու՝ և աղէկ

անունով մարդ լինելու : Եւ մենք
ասացինք՝ Թէ ուղղափառ քրիստո-
նէութիւն բարի կրթուեալ ուսումն, երկու
Թեով արծիւի պէս՝ զմեզ աղէկ անու-
նով մարդ կընէ, և լաւ կապրեցնէ .
որոնց պէտք եղած խրատներն այս
տետրակին մէջ՝ քո սիրող համար
գրեցի : Լճ սէրդ աւելցնէ և շնորհք
տայ՝ որ լաւ միտքդ աւննես, և քու
փափաղանացդ հասնիս, և զմեզ յի-
շես : Լճմէն :

